

الگوی مناسب بانکداری بدون ربا برای ایران

گذشت بیش از بیست و سه سال از تصویب و اجرای قانون عملیات بانکی بدون ربا در ایران فرصت مناسبی برای مطالعه ابعاد گوناگون این قانون فراهم کرده که انتخاب الگوی مناسب عملیاتی یکی از آنها است.

الگوی فعلی بانکداری ایران، بدون تفکیک بین بانک‌های تجاری، تخصصی و جامع در تجهیز و تخصیص منابع و بدون توجه به اهداف و انگیزه‌های سپرده‌گذاران و متقاضیان تسهیلات، شیوه‌های یکسانی برای همه ارائه می‌کند. این الگو در ناحیه تجهیز منابع به سه نوع سپرده قرض الحسنه جاری، قرض الحسنه پس‌انداز، و سپرده سرمایه‌گذاری بسنده کرده است؛ در حالی که افزون بر این‌ها برخی از سپرده‌گذاران به دنبال کسب سود برای سپرده‌های پس‌انداز هستند و برخی به دنبال کسب سود معین و برخی نیز علاقه دارند در پروژه‌های خاص سرمایه‌گذاری کنند و الگوی فعلی، راهکار مناسبی برای آنان ندارد.

در ناحیه تخصیص منابع نیز همه بانک‌ها از الگوی واحدی پیروی می‌کنند که در چهار گروه قرض الحسنه، عقود مبادله‌ای (فروش اقساطی، اجاره به شرط تملیک، سلف، خرید دین و جعاله)، عقود مشارکتی (مشارکت مدنی، مشارکت حقوقی، مضاربه، مزارعه و

مسابقات) و سرمایه‌گذاری مستقیم طبقه‌بندی می‌شود، انتخاب مجموعی این شیوه‌ها باعث می‌شود که اولاً آموزش و تفهیم مشتریان پیچیده، زمان‌بر و با هزینه باشد؛ ثانیاً اجرای برخی از عقود چون عقود مشارکتی در گروهی از بانک‌ها چون بانک‌های تجاری به شکل صحیح ممکن نباشد و ثالثاً حسابداری بانک‌ها ترکیبی از حسابداری بدهکار و بستانکار و حسابداری شرکت‌ها شود که خود مشکلات متعددی به همراه دارد.

به نظر می‌رسد وقت آن فرا رسیده است که با بهره‌گیری از تجربه بیست و سه ساله بانکداری بدون ربای ایران و سایر کشورهای اسلامی و با توجه به اهداف و انگیزه‌ها و نیازهای واقعی مشتریان بانک‌ها (سپرده‌گذاران و متقاضیان تسهیلات)، مطالعه کارشناسی اساسی روی الگوهای گوناگون بانکداری بدون ربا صورت گیرد و براساس آن، پیشنهاد یا پیشنهادهای روشنی ارائه شود.

در این جهت به صورت طرح بحث، دو الگو پیشنهاد، و از اهل نظر تقاضا می‌شود ضمن نقد و بررسی این الگوها، پیشنهادهای اصلاحی خود را ارائه دهند.

۱. الگوی تفکیک کامل بانک‌ها از مؤسسه‌های قرض‌الحسنه و شرکتهای سرمایه‌گذاری

این الگو بر این باور است که قانون عملیات بانکی بدون ربای ایران، قانون مخصوص بانک‌ها نیست؛ بلکه قانون همه مؤسسه‌ها و نهادهای پولی، مالی و اعتباری است و هیچ تکلیفی وجود ندارد که بانک‌ها موظف به اجرای همه قانون باشند؛ بلکه فقط باید از قانون تخلف نکنند، بنابراین مناسب است با توجه به ماهیت بانک‌ها و تفاوت اساسی آن‌ها با مؤسسه‌های قرض‌الحسنه که مؤسسه‌های غیرانتفاعی هستند و تفاوت آن‌ها با مؤسسه‌ها و شرکت‌های سرمایه‌گذاری که به دنبال سرمایه‌گذاری میان‌مدت و بلندمدت در بخش‌ها و صنایع خاص اقتصادی هستند، شیوه‌ها و روش‌های تجهیز و تخصیص منابع در قانون عملیات بانکی بدون ربا را به سه گروه روش‌های غیرانتفاعی (قرض‌الحسنه) و روش‌های انتفاعی با سود معین (عقود مبادله‌ای) و روش‌های انتفاعی با سود انتظاری (عقود مشارکتی و سرمایه‌گذاری مستقیم) تقسیم کنیم و الگوی کاملی از مؤسسه‌ها و نهادهای پولی، مالی و اعتباری به شکل صفحه بعد داشته باشیم.

أ. صندوقها و مؤسسه‌های قرض الحسنه

تخصیص منابع			تجهیز منابع		
سود	رابطه حقوقی	نوع تسهیلات	سود	رابطه حقوقی	نوع سپرده
کارمزد	قرض بدون بهره	وام قرض الحسنه	صفر	قرض بدون بهره	سپرده قرض الحسنه پس‌انداز

ب. بانکها (بانک‌های تجاری، تخصصی و جامع)

تخصیص منابع			تجهیز منابع		
سود	رابطه حقوقی	نوع تسهیلات	سود	رابطه حقوقی	نوع سپرده
معین	بیع نسبه	۱. فروش اقساطی	صفر	قرض بدون بهره	۱. سپرده قرض الحسنه جاری
معین	اجاره	۲. اجاره به شرط تملیک	معین	وکالت عام	۲. سپرده سرمایه‌گذاری پس‌انداز
معین	بیع سلف	۳. سلف	معین	وکالت عام	۳. سپرده سرمایه‌گذاری مدت‌دار
معین	بیع دین	۴. خرید دین			
معین	جعاله	۵. جعاله			

ج. شرکتها و صندوق‌های سرمایه‌گذاری

تخصیص منابع			تجهیز منابع		
سود	رابطه حقوقی	نوع تسهیلات	سود	رابطه حقوقی	نوع سپرده
متغیر	شرکت	۱. مشارکت مدنی	متغیر	وکالت عام	۱. گواهی سپرده عام
متغیر	شرکت	۲. مشارکت حقوقی	متغیر	وکالت خاص	۲. گواهی سپرده خاص
متغیر	—	۳. سرمایه‌گذاری مستقیم	متفاوت	شکل‌های متفاوت	۳. منابع دولت

چنان‌که پیدا است، در این الگو بانکها در جایگاه بنگاه‌های اقتصادی انتفاعی فعالیت‌های محدود و مشخص با نرخ‌های سود معین خواهند داشت و سپرده‌گذاران خیر به سوی مؤسسه‌های قرض الحسنه و صاحبان وجوه طرفدار ریسک، به سوی شرکت‌های سرمایه‌گذاری هدایت می‌شوند.

۲. الگوی تفکیک بانک‌های تجاری، تخصصی و جامع

براساس این الگو بانکها به سه گروه تجاری، تخصصی و جامع تقسیم می‌شوند که در چارچوب قانون عملیات بانکی بدون ربا به شرح ذیل فعالیت می‌کنند.

أ. بانک‌های تجاری

این بانک‌ها در همهٔ زمینه‌های اقتصادی فقط با استفاده از عقود مبادله‌ای که عقود انتفاعی با نرخ معین هستند فعالیت می‌کنند و به‌طور عمده روی فعالیت‌های کوتاه‌مدت تا میان‌مدت تمرکز دارند.

تخصیص منابع			تجهیز منابع		
سود	رابطه حقوقی	نوع تسهیلات	سود	رابطه حقوقی	نوع سپرده
معین	بیع نسبه	۱. فروش اقساطی	صفر	قرض بدون بهره	۱. سپرده قرض‌الحسنه جاری
معین	اجاره	۲. اجاره به شرط تملیک	معین	وکالت عام	۳. سپرده سرمایه‌گذاری پس‌انداز
معین	جعاله	۳. جعاله	معین	وکالت عام	۴. سپرده سرمایه‌گذاری مدت‌دار
معین	بیع سلف	۴. سلف			
معین	بیع دین	۵. خرید دین			

ب. بانک‌های تخصصی

این بانک‌ها در یک حوزه تخصصی با محوریت عقود مشارکتی و سرمایه‌گذاری مستقیم فعالیت می‌کنند و به‌طور عمده روی فعالیت‌های میان‌مدت و بلندمدت سرمایه‌گذاری تمرکز دارند.

تخصیص منابع			تجهیز منابع		
سود	رابطه حقوقی	نوع تسهیلات	سود	رابطه حقوقی	نوع سپرده
متغیر	شرکت	۱. مشارکت مدنی	متغیر	وکالت عام	۱. گواهی سپرده عام
متغیر	شرکت	۲. مشارکت حقوقی	متغیر	وکالت خاص	۲. گواهی سپرده خاص
معین	بیع نسبه	۳. فروش اقساطی	متفاوت	شکل‌های متفاوت	۳. منابع دولت
معین	اجاره	۴. اجاره به شرط تملیک	متفاوت	شکل‌های متفاوت	۴. تسهیلات بانکی
معین	بیع سلف	۵. سلف			
متغیر	—	۶. سرمایه‌گذاری مستقیم			

ج. بانک‌های جامع

این بانک‌ها در همه عرصه‌های اقتصادی و با استفاده از تمام عقود فعالیت می‌کنند و از سه بخش به‌طور کامل مجزاً تشکیل شده‌اند.

بخش غیرانتفاعی بانک‌های جامع

تخصیص منابع			تجهیز منابع		
سود	رابطه حقوقی	نوع تسهیلات	سود	رابطه حقوقی	نوع سپرده
کارمزد	قرض بدون بهره	وام قرض‌الحسنه	صفر	قرض بدون بهره	سپرده قرض‌الحسنه پس‌انداز

۹
اقتصاد اسلام

بخش تجاری بانک‌های جامع

تخصیص منابع			تجهیز منابع		
سود	رابطه حقوقی	نوع تسهیلات	سود	رابطه حقوقی	نوع سپرده
معین	بیع نسیه	۱. فروش اقساطی	صفر	قرض بدون بهره	۱. سپرده قرض‌الحسنه جاری
معین	اجاره	۲. اجاره به شرط تملیک	معین	وکالت عام	۲. سپرده سرمایه‌گذاری پس‌انداز
معین	بیع سلف	۳. سلف	معین	وکالت عام	۳. سپرده سرمایه‌گذاری مدت‌دار
معین	بیع دین	۴. خرید دین			
معین	جعاله	۵. جعاله			

الگوی مناسب بانکداری بدون ربا برای ایران

بخش تخصصی بانک‌های جامع

تخصیص منابع			تجهیز منابع		
سود	رابطه حقوقی	نوع تسهیلات	سود	رابطه حقوقی	نوع سپرده
متغیر	شرکت	۱. مشارکت مدنی	متغیر	وکالت عام	۱. گواهی سپرده عام
متغیر	شرکت	۲. مشارکت حقوقی	متغیر	وکالت خاص	۲. گواهی سپرده خاص
متغیر	—	۳. سرمایه‌گذاری مستقیم	متفاوت	شکل‌های متفاوت	۳. منابع دولت

pdfMachine - is a pdf writer that produces quality PDF files with ease!

Produce quality PDF files in seconds and preserve the integrity of your original documents. Compatible across nearly all Windows platforms, if you can print from a windows application you can use pdfMachine.

Get yours now for only US\$49 including free upgrades!

www.pdfMachine.com

pdfMachine - is a pdf writer that produces quality PDF files with ease!

Produce quality PDF files in seconds and preserve the integrity of your original documents. Compatible across nearly all Windows platforms, if you can print from a windows application you can use pdfMachine.

Get yours now for only US\$49 including free upgrades!

www.pdfMachine.com

صفحه خالی

pdfMachine - is a pdf writer that produces quality PDF files with ease!

Produce quality PDF files in seconds and preserve the integrity of your original documents. Compatible across nearly all Windows platforms, if you can print from a windows application you can use pdfMachine.

Get yours now for only US\$49 including free upgrades!

www.pdfMachine.com